

Gevleugelde vrouwen

Gert Baeyens (55, en geen man, maar een vrouw) lag als baby al op haar buik naar mieren te kijken. Ze bleef dieren observeren en werd kraaienkenner bij uitstek. Wie Ekster zegt, zegt Baeyens. Een Belgische Bennebroekse over babbelzingen, nestzeuren en vreemdgaan.

Ik ben vanaf mijn babytijd met diergedrag bezig. Ik heb een sterk geheugen, dat gaat heel ver terug. En ik kan me echt herinneren dat ik als baby niets leuker vond dan op mijn buik in het gras te liggen en naar mieren te kijken. Die hebben allemaal paden. Dat loopt niet zo maar een beetje door elkaar heen, dat is allemaal gestructureerd. En daar ben ik als baby zo gefascineerd door geweest, dat beesten met elkaar praten.

In mijn jonge jeugd ben ik ook opgevoed door een hond, die paste op mij. Daar communiceerde ik mee. Dus ik heb vanaf het allervroegste begin geweten dat dieren communiceren. Dat heb ik nooit meer losgelaten, daar ben ik nog steeds mee bezig.

Je bent Belgische ...

Ik kom uit Watermaal-Bosvoorde, een satelietgemeente van Brussel.

Ik bracht veel tijd bij mijn grootouders door. De vogelkennis heb ik van mijn grootvader. Die kocht ook het eerste vogelboekje voor me, hing vetbollen op, en maakte voeder tafels. Ik trok met hem het Zoniënwood in, het oude bos tussen Brussel en Leuven. Dat stamt al uit de Romeinse tijd. Het was mijn achtertuin.

... en kwam in Nederland terecht

Je had destijds Konrad Lorenz, die populair was door zijn boeken, onder meer over het imprintgedrag van ganzen. Dus ik wilde diergedrag studeren. Toen ik op de middelbare school zat, is mijn vader op onderzoek uit geweest waar je dat kon doen. Hij kwam erachter dat de makkelijkste weg was om mijn kandidaats in België te doen en mijn doctoraal in Nederland. Zo gezegd zo gedaan. En het kon in het kader van het Belgisch-Nederlands cultureel accoord. En zo heb ik gratis gestudeerd, gratis gewoond, en belastingvrij autogereden. Dat viel er allemaal onder.

In Nederland waren verscheidene mensen bezig met diergedrag. Van Iersel met vissen,

Baerends met meeuwen, en Kortlandt met Chimpansees. Die leidde onderzoek in Afrika. Ik besloot dat ik wel onderzoek aan zoogdieren wilde doen en ben bij Kortlandt in Amsterdam gaan studeren.

Aan chimps

Nee, niet echt. Ik heb onderzoek gedaan aan kleurenzien bij Vossen en aan slaapritmiek bij winterslapende vleermuizen. Maar die apen waren er ook. In het Nijlpaardenhuis in Artis zat destijds een hele chimpansee ploeg. Kortlandt en zijn mensen maakten in Tanzania veel foto's van die dieren en ik was een hulpje bij het analyseren van hun gelaatsuitdrukkingen.

Dat borduurde voort op het werk van Portielje?

Ja, die was een voorloper. Jan van Hooff was er ook mee bezig. En Frans de Waal. Maar Kortlandt was denk ik de echte grondlegger.

Ondertussen had ik Eddy Bossema ontmoet, die was bezig met Vlaamse Gaaien. Hij kwam uit Groningen maar was tijdelijk in Amsterdam aan het werk. Hij ging terug naar het noorden en schreef enthousiaste brieven uit Fochteloo en het Fochtelooerveen, waar hij met de studentenploeg naar Korhoenders zat te kijken. Ik dacht: Korhoenders, wat is dat? Vogelonderzoek, wat is dat? Ik ben er een weekendje naar toe geweest en draaide mee, in een schuiltentje zitten observeren. En ik bedacht dat het leuk was. Ik heb toen bij Amsterdam zoals dat heet een buitenonderwerp aangevraagd, om een stage in Groningen te doen aan Korhoenders. Zo ben ik aan de vogels verslaafd geraakt en er nooit meer van afgekomen.

Maar je echte ontwikkeling begon met een emotionele gebeurtenis met een Ekster

Ik was afgestudeerd en wilde hoe dan ook verder. Dat is de nieuwsgierigheid die je als

Goedgebekte huisvrouwen, voorzichtig sputterende museumstukken, militante paardenmeisjes, roofvogelliefhebsters met een knap schot: er zijn toch meer vogelende dames dan we hadden gedacht. Guus van Duin praat dus nog even door met de gevleugelde vrouwen.

kind hebt, en altijd behoudt. Dat drijft je de wetenschap in. Ik was geïnteresseerd in paarband en was in contact gekomen met iemand die met Tilapia's bezig was. Een bepaalde soort die een langjarige paarband heeft, en dat is vrij exceptioneel bij vissen. Baerends gaf geen medewerking. Die vond denk ik toch meer dat mijn plaats achter het aanrecht was. Waarop ik zelf een plan beraamde om in een groot aquarium thuis Tilapia's te bestuderen. Ik woonde midden op het Groningse platteland, en iedereen dacht dat je bij mij wel terecht kon met zieke, zwakke of gammele beesten. 'Drop maar bij Gertje', was het dan. Enfin, nog voor ik iets met vissen had verzonnen, was bij een buurvrouw een Ekstertje uit het nest gevallen, en die kwam ook bij mij terecht. In een kooi. Toen ben ik die maar gaan observeren. Ik heb hem halftam gemaakt.

Wel gevoerd uiteraard, maar ik wilde het oorspronkelijke gedrag van het beest bestuderen. Het viel me meteen op dat hij het eerste voer opat en de rest verstopte. Op dat verstopgedrag ben ik me toen gaan richten.

Guus Roël, die in Groningen met Kauwtjes bezig was, hoorde dat ik interesse in Eksters had. Hij vertelde me en passant dat hij zeven Eksters gekleurringd had en absoluut geen tijd had om er naar te kijken. Hij en Eddy Bossema, die Gaaien onderzocht, vroegen vervolgens: „Als we jou nou een telescoop geven. En een autootje. En een schuiltentje. En een krukje, wil jij dan achter die Eksters aan?” En zo is het gekomen.

Hoe lang heb die eerste Ekster gehad?

Zeven jaar. En ik heb er nog zeven opgekweekt, vooral om hun taal te bestuderen. Dat werd mijn eerste artikel, want iedereen kent het geschetter van de Ekster, maar niet al die andere vocale uitingen.

Dus als jij ze hoort, dan weet je: dat betekent dit of dat

Dat geschetter betekent meestal niet zoveel, dat is een alarmgeluid. Er zijn veel sprekender geluiden. Op dit moment zitten ze in de nestbouw- en eilegfase. Dan kan je ook mannen en vrouwen onderscheiden. Vrouwen bedelen veel, hebben specifieke bedelgeluidjes. En zij broeden en worden op het nest gevoerd door de mannen. Die hebben zo'n korte harde roep, het territoriale geblaf. Dat hoor je heel veel nu. En verder is dit de tijd van het babbelzingen en het nestzeuren, termen die ik heb verzonnen.

Maar het ging niet alleen om geluid

Ik heb mijn tamme beesten meegenomen in het veld om reacties van wilde Eksters uit te lokken. En om die te vangen. Daar ben ik heel wijs van geworden, van de interactie tussen die tamme beesten in de kooi en de wilde eromheen. Zo heb ik vaak het vreemdgaan tussen Eksters kunnen uitlokken. Als je een mannetje neerzet in een territorium, dan komen de mannen erop af om hem te verjagen, maar de vrouwtjes proberen hem juist te verleiden. En omgekeerd. Gekooide vrouwtjes werden bedreigd door de territoriale vrouwen, maar de mannen vonden het zeer spannend.

Werd dat vreemdgaan niet ooit ontdekt bij Heggenmussen?

Nee, dat was pas daarna. Ik ben de eerste geweest die dat heeft waargenomen, de ontrouw en de echtscheiding. Daar ben ik beroemd door geworden. Daarna is er ook onderzoek aan reigers gedaan. Die onderzoeker heeft de term mate insurance bedacht. Het gaat erom dat je door vreemd te gaan tijdens je huwelijk, je al een toekomstige partner regelt voor als die van jou

doodgaat of anderszins verdwijnt. Flirten in de herfst geeft kans op hertrouwen binnen drie dagen in het broedseizoen.

Hoe pakte je het aan?

Ik blondeerde de Eksters, maakte patronen op hun staartpennen. Blokken en strepen, zodat ik ze in de vlucht kon herkennen. Dat was essentieel. Met kleurringen en vleugelflappen kan je ook een eind komen, maar dit werkte prima. Daardoor kon ik zien dat wilde beesten vreemdgingen.

Had dat blonderen geen invloed op ze. Hoe meer wit de vogel heeft, des te hoger is zijn status. Toch?

Je moest het op de staartpennen doen, niet op de dekveren. Ik heb het voorzichtig gedaan.

Komt ontrouw vaak voor?

Op jaarbasis ging eenderde van de paren echtscheiding aan. Meestal was dat echtscheiden door verhuizen. Er waren verschillende typen territoria. De beste zaten in het dorp. Daar was het meeste voedsel en kwamen ook de meeste jongen groot, doordat er niet veel Kraaien waren. Aan de periferie had je de beesten uit klasse B. Wel nestbomen en voedsel, maar ook verstoring door Zwarte Kraaien. En in het niemandsland had je klasse C, een gebied met voedsel en Kraaien, maar zonder nestbomen. Als er in het A-gebied een vacature ontstond door sterfte, dan werd die plek opgevuld door een beest uit A, maar vaak ook uit B. Die zag zijn kans schoon, en trouwde in bij de weduwe of bij de weduwnaar. En de woningzoekende uit C kon dan introuwen bij B. Dat was het systeem.

Maakte het niet uit of de man of de vrouw doodging?

Nee. Bij Kraaien is het andersom. Daar verhuizen de burens als paar. Ook als ze een beter territorium willen, dan verjagen ze de overgebleven man of vrouw.

Dus die gaan niet vreemd?

In de regel niet. Dat is het eerste wat me aan die Eksters opviel. En in het volksgeloof zijn ze nog wel een symbool van voorspoed: een Eksterpaar bij je huis bezegelt een goed huwelijk. Ze zijn altijd samen, maar dat is absoluut schijn. De vrouw verdedigt het territorium tegen vreemde vrouwen, en de man tegen vreemde mannen. Dus ze opereren niet als paar. Ze houden hun gebied op een heel aparte manier vrij van indringers. Bij Zwarte Kraaien zie je de paren echt als paar optreden.

Een heel hechte band, met allerlei afspraken. Een kraaienman valt ook een indringende vrouw aan, en omgekeerd. Als ze nesten gaan prederen, bijvoorbeeld van een Kievit of een Ekster, hebben ze een heel geraffie-

neerd samenspel. Naarmate ze elkaar beter kennen, wordt dat steeds beter. Bij Eksters heb je dat niet.

Hoe komt dat verschil tussen die twee soorten?

Ik ben er ook nog niet helemaal uit. Een Kraai wordt ouder. Bij Kauwtjes is het makkelijker uit te leggen; die hebben alleen maar een nestholte te verdedigen. Bij Eksters is het voordeel van introuwen bij een beest dat er al zat, dat je de eigenschappen van het territorium sneller kunt leren door dat over te nemen van je nieuwe partner. Waar is het voedsel, waar is de territoriumgrens, waar zijn de Kraaien, de Kauwen en de Gaaien? De behoefte om dat te leren is bij Eksters sterker dan bij een Zwarte Kraai. Want die laatste is hoe dan ook altijd dominant. Een Ekster heeft meer te leren, en meer voordeel van het leren van slimmigheidjes dan een Zwarte Kraai. Maar ik kan het niet helemaal hardmaken.

Zijn Kraaien en Eksters slim?

Ik zeg dat ze slim zijn omdat ze snel trucjes kunnen leren. Ze hebben een heel groot aanpassingsvermogen. Guus Roël heeft met de Kauwen proeven uitgethaald om te zien wie wat ontdekt. Wie ontdekt hoe hij het doosje moet openmaken om het stukje kaas te vinden en hoe wordt dan de ontdekking doorgegeven binnen de groep. Het zijn de laagste beesten in rang die het meest onderzoekend zijn. De rest kijkt het af. En volgens mij is dat bij Eksters ook zo. Als je ergens een nieuwe voerplaats maakt, zijn het altijd de rang-laagste vogels die er het eerst op afkomen. En zo verspreidt zich het gebruik.

Wat doe je op dit moment nog aan kraaien?

Ik heb het plan om de ecologische atlas van de Europese Corviden te schrijven. Ik ben al zeven jaar met de voorbereiding bezig. Heb een heleboel materiaal verzameld. Toen die reeks begon, dacht ik 'er is er maar één die de kraaien kan doen, en dat ben ik'. Ik werk samen met een Pool, die ik heb leren kennen toen we schreven voor de Europese broedvogelatlas. Maar het gaat nog schoorvoetend want het moet allemaal in vakantietijd. Bovendien is er subsidie nodig, en een wetenschappelijk platform, want ik wil wel een kwaliteitsborging. Ik heb nog wel contacten in Groningen, bij Rudi Drent, mijn co-promotor van destijds. Naar hem ben ik ook toegegaan met het idee van die Corviden-atlas. 'Dat moet je zeker proberen', zei hij meteen. Leuk hè.

Je werkt voor de Amsterdamse Waterleiding?

Ja, nog wel maar bij de nu lopende reorganisatie wordt mijn plek wegbezuinigd. Ik ben in 1980 begonnen, maar na een auto-

ongeluk in 1996 ben ik mijn stoel kwijtgeraakt. Ik ben bezig een aantal oude taken af te ronden. Onder andere het bij elkaar schrijven van dertig jaar onderzoek aan uilen en roofvogels, samen met Fred Koning. Dat is het sluitstuk. Er moeten conclusies getrokken worden, en dat is niet makkelijk.

De ultieme uitwerking van 'Uilen in de duinen'?

Ja, maar dan op een wetenschappelijke manier. Daar moet ik nog even heel hard tegenaan. Ik heb er wel ideeën over, en ik word begeleid door Jack van Alphen in Leiden en Joost Tinbergen in Groningen.

Leuke dingen in het vooruitzicht

Nog niet echt. Ik kan me niet veroorloven om met werken te stoppen. En ik wil ook iets nuttigs blijven doen voor de gemeente Amsterdam, waar de waterleiding onder valt. Mijn stoel naar een ander plekje verslepen of mezelf nuttig maken als schrijver. Ik heb een rappe hand van schrijven en de mensen vinden mijn boeken en artikelen boeiend en duidelijk.

Hoe vind je dat je de duinen achterlaat?

De vogels van het open duin hebben het ronduit slecht. Het schrale en korte duingrasland is bijna verdwenen en de langgrazigheid is voor een aantal beesten heel slecht. Het is een combinatie van vergrassing en verstruweling die nu door de gedecimeerde konijnenstand wordt versterkt. En er is de toegenomen recreatiedruk, de vossenpredatie. Het is heel moeilijk om echt te ontrafelen hoeveel elk van die factoren bijdraagt aan de achteruitgang.

Nog hobby's?

Ik heb twaalf jaar gevlogen, 600 uur in totaal. Alles ervoor gedaan, zelfs op een bepaald moment mijn huis verkocht. Ik was dol op crosswind-landingen. Die mocht ik op Eelde zelfs demonstreren voor de luchtvaartsschool. Op zo'n heel klein dwarsbaantje precies neerkomen op de blokken. Ik vond het heerlijk, helemaal alleen daarboven.

Alleen, geen mensen

Ik ben heel bewust kinderloos gebleven, vooral omdat ik met de volle honderd procent in mijn werk wilde staan. Maar er komt natuurlijk een eind aan het mensdom. Misschien gaan de wespen het wel winnen. Het college van Kortlandt is voor mij heel bepalend geweest. Hij had een berekening losgelaten op de ontwikkeling van de wereldbevolking. We zijn nu vijftiengintig jaar verder en hij blijkt het nog voorzichtig te hebben ingeschat.

Guus van Duin

Vierde seizoen Kwartelkoning-project

Op het moment dat deze SOVON-Nieuws in de bus valt, zitten er waarschijnlijk weer op veel plaatsen Kwartelkoningen te kraken. Vorig jaar was met bijna 350 territoria een bovengemiddeld jaar. Of dat er dit jaar ook weer zoveel zullen worden blijft afwachten. Gezien het vertraagde groeiseizoen (droogte in het voorjaar) zou de vegetatie op veel plaatsen wel eens minder geschikt kunnen zijn als gebruikelijk. Voor het vierde jaar op rij zal weer geprobeerd worden zoveel mogelijk territoria te sparen voor de maaibalk. Waarnemers, boeren en medewerkers van de Dienst Landelijk Gebied zorgden ervoor dat vorig jaar alleen al in het rivierengebied 90% van alle roepplaatsen werd beschermd. Landelijk lag het aandeel beschermde vogels een stuk lager omdat in de akkergebieden in Oost-Groningen geen beschermingsmaatregelen werden uitgevoerd. Dat zal deze zomer veranderen. In samenwerking met de Provincie Groningen zal in een deel van het gebied tijdens de oogst worden geprobeerd de aanwezige vogels met kuikens voor uitmaaien te behoeden. Daarnaast

zal zowel in Groningen als in het rivierengebied op een aantal plaatsen meer in detail worden gekeken naar het seizoensvoorkomen. Op die wijze hopen we meer inzicht te verkrijgen in de timing van het broedproces. Om de aanwezige vogels op te sporen zal er op 30/31 mei en 20/21 juni een landelijke simultaantelling worden georganiseerd. Deze tellingen zullen in alle belangrijke gebieden worden uitgevoerd. Verder worden ook alle losse waarnemingen verzameld. Waarnemingen kunnen worden opgestuurd naar Jan Schoppers (jan.schoppers@sovon.nl, of adres SOVON kantoor), graag met vermelding van plaats (incl. atlasblok/kilometerhok), datum, terreintype en eventuele bijzonderheden. Inmiddels is ook het rapport Resultaten van beschermingsmaatregelen voor Kwartelkoningen in Nederland in 2002 (SOVON-informatierapport 2003/03) uit. Dit rapport kost € 5,- (niet-leden betalen € 6,-) + € 2,50 verzendkosten en is bij SOVON te bestellen.

Jan Schoppers & Kees Koffijberg

Grauwe Kiekendief: eigen sticker en webpagina

U vond 'm al bij dit nummer: de nieuwe Grauwe Kiekendief-sticker. Op 14 maart jl. plakte de Groningse natuurgedeputeerde Rita Jansen een eerste, extra groot exemplaar op één van de maaismachines van de Drogerij BV Oldambt. Dit gebeurde in het zonovergoten Oostwold onder belangstelling van zo'n 70 boeren en vrijwilligers. Het vormde de openingshandeling voor de nieuwe website over de Grauwe Kiekendief. De sticker - speciaal door kunstenaar Erik van Ommen ontworpen - vestigt nog eens de aandacht op deze nieuwe webpagina (www.grauwekiekendief.nl). De opdruk vormt tevens het logo van de werkgroep Grauwe Kiekendief, die nu voor het 14e seizoen bezig is met het actief beschermen van kiekenslegels in het akkerland van Groningen en Flevoland. In 2002 is tevens een samenwerkingsverband met Duitse natuurbeschermers en akkerbouwers opgestart, met als meest recente resultaat de

oprichting van een agrarische natuurvereniging in april jl., net over de grens bij Oost-Groningen. Dit is de eerste agrarische natuurvereniging in Duitsland, voorwaar een nieuw Nederlands exportproduct!

Om al dit nieuws te kunnen bijbenen is een internet-site gemaakt: geïnteresseerden kunnen hierdoor gemakkelijk kennis maken met de Grauwe Kiekendief en het werk dat hier momenteel aan wordt besteed.